

SZÉCHENYI ÜZENETE A MÁNAK

Dr. Cserháti László Gábor

Elhangzott gróf Széchenyi István halálának 150. évfordulója alkalmából a

Budavári Önkormányzat és a Budavári Lakosok Szövetsége által rendezett emlékülésen,
2010. március 19-én

Tisztelt Hölgyeim, Uraim!

Köszönöm a felkérést ennek az előadásnak a megtartására, nagy megtiszteltetésnek tartom, hogy itt lehetek, hasonlóan nagy élmény számomra, mint amikor Brassóban, Érsekújvárott, Szabadkán borulhattunk a meghívó magyar közösségekkel egymás keblére.

Kedves emlékezők! Ez az aula, ahol most vagyunk, lenyűgöző helyszínt nyújt a Széchenyire emlékezésnek. Ha felnéznek, Önökkel szemben Iványi-Grünwald Béla festményén IV. Bélát láthatják a muhi csata után; vele szemben, az Önök feje felett Vágó Pál *Budavár ostroma* című festménye emlékeztet bennünket.

Az aulát négy szobor, négy nőalak veszi körbe, a **Szeretet**, a **Közbiztonság**, a **Törvényesség**, és a **Becsületesség**.

Egész életemben a szeretet és a megbecsülés kísért, ezt a mai napot is ennek köszönhetem. Azért is nagy esemény számomra ez a mai emlékülés, mert én abban a templomban ministrálhattam évekig, amelyben Széchenyi esküvője volt, és az akkori, 7 éves kisfiús rosszalkodásomat a hittanórán Kerényi Lajos atya – akit hallhatunk gyakran a Vasárnapi Újságban – azzal csitította le kivezetve engem a templomból és rámutatva az emléktáblára: „*büszke légy, hogy ide járhatsz hittanra, hiszen itt esküdött a legnagyobb magyar.*” Gondolják el, 1952-t írtunk akkor!

Örvendetes, hogy Széchenyi hívó szavára ilyen sokan eljöttek, hogy együtt emlékezzünk rá. Örülök annak is, hogy az Európai Cserkészek Magyarországi Tagozata a mai eseményre tekintettel néhány cserkész fogadalomtételét más napra helyezte, hogy itt lehessenek.

Amikor Széchenyi üzenetéről beszélünk – mielőtt az ő üzenetére térnénk –, édesapjából, a múzeumalapítóból, a többek között királyi biztosi, a valóságos belső titkos tanácsosi, főispáni címeket, az Aranygyapjas Rendet elnyert személyiségből kell kiindulni, aki a II. József Magyarország germanizálására kiadott rendeleteivel egyet nem értve lemondott hivataláról. Belőle kell kiindulni, mert Széchenyi István az édesanyjai neveléssel együtt az apától vett példákban lett közgondolkodású. Hogy milyen politikus, főispán, arisztokrata volt Széchenyi Ferenc, az apa, azt életművéből tudjuk. De hogy milyen ember volt az *apa*, azt a legjobban az a levél mutatja, amit 1817. május 16-án írt István grófnak, attól félvén, hogy talán többet nem láthatja a hosszú útra induló fiát.

Tisztelt hölgyeim, uraim, kedves gyerekek! Hát milyen ember az, aki a következőt írja fiának: „*Legneveltségesebb az emberben a büszkeség származására és külsejére, mert ezekhez egyáltalán nem járult hozzá – de mindkettőt megbecstelenítheti és megváltoztathatja, ha az első embertársaival (...) érezteti, az utóbbit pedig különböző dolgokkal, erőinek pajkos*

megfeszítésével gyengíti és satnyává teszi. (...) Csak annyira becsüld tehát, kedves fiam, származásodat, hogy meg ne becstelenítsd. (...) Nem kevésbé veszélyes zátony egy dicsőségszomjas, fiatal ember számára a gazdagság. (...) Te, e tekintetben is milliányi embertársad között megáldattál jóságos teremtőd által. A pénz csupán el van helyezve nálad, s nem a Te tulajdonod, mert nem azzal lépsz az ítélőszék elé, hanem csupán az elszámolás kötelezettségével. Ez indíton Téged a pénz megbecsülésére. (...) Alattvalóid verejtéke ez, némely beteg és szükséglet, éhséget és szomjúságot szenvedő munkás könnyei tapadnak e pénzen. Hogy ezeket felszárítsd, a pénz jelentékeny részének az összes szenvedők atyja nevében vissza kell kerülnie hozzájuk, ebből könnyen beláthatod, mennyire szükséges e szegénypénztárnak megfelelő állapota, rendje és a gondozó figyelme, hogy az alárendeltek hasznára váljék. Ha ők benned a tudományt, az igazságosságot, rendet, a kitarító szorgalmat és a jótékonytságot látják, akkor ők is becsületesen, szorgalmasan és igazságosan fognak szolgálni.”

És milyen szülő az, aki ezt is írja:

„...nagyobb gondal ápolod tested épségét is, hogy az méltó lakása legyen lelkednek s könnyebben cselekedhesd a jót.”

Ezek az idézetek arról tanúskodnak, hogy milyen biztos alapot nyújtott Széchenyi Istvánnak a szülei, édesapja példája, nevelése. Ez a levél volt talizmánja a legnagyobb magyarnak, akkor is nála volt, amikor a 12. lánca szakadt a Lánchíd építése közben és magával rántotta az épülő híd alatti pontonhídon állókat – őt és két fiát is, akik akkor 9 és 11 évesek voltak – és a talizmán hatott, megmenekedtek.

Az apa közgondolkodású példája, a jónak, hasznosnak cselekedete a lehiggadt Istvánt végig kísérte, ahogy a sok-sok bizonyíték mutatja, az Akadémiától kezdve a „döblingi magányban” írt művekig bezárólag.

Ez a jóság, cselekedni, használni akarás hogyan is szerepel Naplójában (1832. június 26.):
„Dolgozom szorgalmasan, s dolgozom önérettel, lenyesik szárnyaimat, lábaimon járok, levágják lábaimat, kezemen fogok járni, s ha ezeket is kiszakítanák, hason fogok mászni: csak használhassak!”

Ki is ez a gróf, akit apja az előbbi hosszú idézet szerint nevelt, aki ilyen vállalást tart hitvallásának?

Persze, hogy így gondolkodik, amikor családja úgy vélte, hogy pl. amikor az akkori szokásoknak megfelelően családonként egy férfit várnak el fegyverfogásra a háborúba, akkor Széchenyi Ferenc családjában mind a három fiú bevonult, tehát a haza szolgálatára, hazaszeretetre nevelték őket.

Ki ez a gróf, István, aki már 18 évesen főhadnagy, a hadipénztárt is rábízták, és két komoly haditettét említtem most csak a sokszori sebesülés mellett, hiszen 1809. június 14-én – gondolják el, még nincs 18 éves! – csónakon, amit a franciák átlóttek, vakmerően hozzájárult a franciák által elszakított hadtestek egyesítéséhez, és 1813. október 16-án, a lipcsei csatában a vonakodó svéd trónörökös is rávette határozott fellépésével, hogy csapataival csatlakozzon Blücher tábornok seregéhez, és ezzel sikerült a lipcsei csatát megnyerni. Ez neki köszönhető!

És ki ez az ember, akit Kossuth Lajos 1840. november 19-én, Pest megye gyűlésén legnagyobb magyarnak nevez, amelyet maga a következőképpen indokol (*Felelet gróf Széchenyi Istvánnak Kossuth Lajostól*):

„E honszeretet azonban gróf Széchenyinnél henye sopánkodásban nem párolgott el. Ujjait a kornak üterére tevő és megértette lüktetéseit. És ezért, egyenesen ezért tartom én őt legnagyobb magyarnak. (...) Gróf Széchenyit a kor szükségének hatalma alkalmas percben ragadta meg, Ő korának nyelvéné lőn; Ő a nemzet jobbjai gondolatának szavakat adott. És hatásának titka itt fekszik.”

De eddig sok minden történik vele, körülötte és általa.

Mert mit is mond nekünk az a gróf,

- aki a **Lovakrul** című első művében a lótenyésztés nemzetgazdasági fontosságát írja meg és fő gondolata a haszonelv, ami a hazai elmaradottság felszámolását és a polgári átalakulást szolgálja;
- aki a **Hitel**-ben sorra veszi a mezőgazdaság és kereskedelem égető gondjait, összefoglalja, mit és hogyan kell tenni, ezekkel rámutat a kereskedői becsületre, a polgári erényekre, a művelődés fontosságára.

Tisztelt emlékező honfitársaim, tudnunk kell, hogy sokan a **Hiteltől** számítják a reformkor kezdetét, ebben a művében veszi a bátorságot a főnemes gróf, hogy szembesíti a nemesi társadalmat – amelynek Ő is része! – helyzetével és miután felébresztette a társadalom politizáló részét, és a megindultak viták, valamint egy ellenirat készült (amit Dessewffy József gróf írt a *Hitel című munka taglalatja* címen) arra készítetik Széchenyit, hogy írja meg a **Világ** című könyvét, ami már rendszerezettebb, félreérthetetlen, a **Hitel** pontosításának mondható. Ebben ő, a főnemes bevezeti az érdekegyesítés koncepcióját; szerinte a jobbágy és földesúr érdekeit összhangba lehet hozni. Ő, a főnemes írja, hogy a népet és a nemességet nemzetté kell és lehet egyesíteni, csak a feudalizmus alapviszonyait kell megszüntetni. A **Világban** ostorozó szavait a felelőtlenséggel összefüggésben a következőképpen írja: „Magát könnyen aláíró s aztán rendetlenül fizető nincs az egész civilizált világon annyi, mint Magyarországon!”

Széchenyi – tehát, akinek a reformkort megkezdő kilométerkövet, a **Hitelt** köszönhetjük – látva gondolatai ébresztő erejének hatását, e két műve, a **Hitel** és a **Világ** után rögtön hozzáfog 12 törvényjavaslathoz, amelyeket **Stadium** címmel akar megjelentetni. Ezt a magyar radikalizmus kézikönyvének nevezi el kortársa, Horváth Mihály püspök és történetíró, aki 1848-49-ben vallás- és közoktatási miniszteri tevékenysége miatt 18 évig emigrációban élt, ahonnan csak 1867-ben tért vissza.

Hogy miért nevezte el a radikalizmus kézikönyvének? Mert ebben a szerző szembelyezkedett a jogtudomány álláspontjával, és a rendi magánjog évszázados alapintézményeinek felszámolását javasolta, ami, mondhatni, akkor nagyon szokatlan álláspont volt. Le is állítatják a nyomtatást, kicsempészeti Lipcsébe, ott nyomtatják ki, és csempészik haza.

Ebben a művében írja: „nem a nép sokasága okozza egy vidék virágzását, hanem a nép minéműsége”, és figyelemre méltó a következő is: „Csak magunkban van a hiba, de egyszersmind magunkban a feltámadási erő (...) a nemzet nagysága, boldogsága csak magában a nemzetben rejtezik”.

Széchenyi **Stadium** könyve azért is csodálatos, mert ő – ismerve az ellenvéleményeket – előre válaszol azokra.

Tisztelt Hölgyeim, Uraim!

Nem véletlen, hogy ezeket a műveket hangsúlyosan idéztem közénk, azért, hogy előkészítsem a szerzőnek azt a gondolatvilágát, amelyeket kiemelkedően fontosnak tartok. Ez a gondolatvilág az **anyanyelv használata** körül forog, együtt a nemzetiségi felfogással.

Ezt, a sokak szerint talán legfontosabb problémát ő a **Hunnia** című munkájában (amelyhez 1834-ben fog hozzá) járja körül, elmarasztalva a nemességet, szemére hányva a tudatlanságot, műveletlenséget, pazarló magatartást, a magyar nyelv háttérbe szorítását, hiszen az anyanyelv kiszorul az előszobák és a kunyhók falai közé.

Gondoljunk csak arra, hogy ő már 1825. november 3-án (amikor, ráadásul már másodszer szólal fel magyarul az Országgyűlésben) mondja: „...*azért nemzeti nyelvemnek gyarapítására egy egész esztendei jövedelmemet ajánlom*”, amikor a Magyar Tudós Társaság megalapítását veti fel. (Bár erről ő nagyon szűkszavúan és a háttér ismerete nélkül – kívülállók számára – érthetetlen bejegyzést tesz a Naplóba: „*A kerületi ülésen beszéltem: minden honfitársamat ellenségemmé tettem.*”). A főrendek soraiban nem volt sikere felajánlásának, bár a kerületi ülés üdvözölte, a felajánlással összefüggő idézetet is egy követnek Kazinczyhoz írt leveléből ismerjük.

Érdeemes a felajánlása után egy esztendővel a Naplójából idézni (1826. december 12.):

„*Nádasdy grófot tavaly nyáron gyűjtogatónak nézték, és a felbőszült parasztok csaknem agyonverték. A parasztokat kérdőre vonták és azok ezt felelték: Bizony, mű /sic!/ nem tudtuk, hogy ki lehet, mert ki gondolhatta volna, hogy egy gróf Nádasdy – egy magyar Fő-Ispány nem tud magyarul.*

Vallombrosa nem tud spanyolul - képtelenség!

Bolingbroke nem tud angolul - olyan nincs.

Caraman nem tud franciául - rossz tréfa.

Nádasdy gróf nem tud magyarul: Ugyan, ez természetes!”

1827. augusztus 29-én írja be: „*Virulhat-é azonban a nyelv, anélkül, hogy a nép is ne viruljon? – A nyelv a népet magával ragadja.*”

10 évvel később tehát, a Hunniában írottakkal ostoroz, de hozzá kell tennem, a reformkorban ez a három évig írott mű nem jelenik meg, majd 1858-ban elkobozzák Döblingben és csak 1860-ban adják ki (1858-as dátummal).

Ide tartozóan említem „**A Magyar Academia körül**” című beszédét, amit a Tudós Társaság 1842. november 27-i nagygyűlésén mondott el, és amelyben a nemzet legsürgősebb feladatának nyelvének művelését tartotta, kéri a Tudós Társaságot nyelvünk fejlesztésére.

Tisztelt Hölgyeim, Uraim!

Honnan kapta ez a főnemes azt az erőt, energiát, és belső felhatalmazást, amivel az előbb már említetteket és

- a Duna hajózás, Tisza szabályozás érdekében kifejtett erőfeszítéseket, a vaskapui munkálatok királyi biztosi feladatait végre tudta hajtani, és itt idézem Metternich véleményét: *„Nagy része annak, ami közhasznú s gyakorlati eddig Magyarországon életbe lépett, többnyire Ön éleslátásának, tevékeny erélyének köszönhető és az is, mit királyi biztosi minőségében a Duna gőzhajózás érdekében létesített, a kormányra és az országra nézve egyaránt előnyös volt”*,

és honnan veszi az erőt, tapasztalást

- a közlekedésügyi előterjesztéséhez, a vasúthálózat érdekében kifejtett tevékenységéhez;
- a Lánchíd gondolatának megszületésétől a felépítéséig önmagától elvárt lépésekhez,
- a selyemtermelés érdekében kifejtett személyes példamutatásával együtt járó erőfeszítéseire, amely selyemtermelésnek akkoriban a nemzeti ipar megteremtésében jelentős szerepe volt;
- a következő bírálathoz: *„bárki is, legyen neve aztán miniszter, vagy kolompos, ki márul holnapra erőntüli adózási súlyt (...) akar vetni a magyar nyakába (...) az vagy nem tudja, mit cselekszik vagy szánt szándékkal támadja meg a nemzet vérért, minthogy a nemzeti tőkének csorbítása nem egyéb, mint a nemzet csontvelejének kipréselése”* **(Adó és két garas)**;
- utazásaihoz, amelynek során döbbsent rá hazája szomorú elmaradottságára és szomorúan így sóhajt fel külföldön utaztában: *„Szegény kis hazám, mégis elég csúnyácska vagy. Igaz, hogy még nem ismerlek egészen, de majd megnézek nemsokára, mert hűségesen szeretlek, dacára futó homokodnak és felfuvalkodott lakóidnak.”* ;
- a színjátszás felkarolásához, amelynek során írja motivációként: *„Annyira tölte be szívemet legédesb vágyokkal bár lenne állandó Játékszín Magyarországon”* és ezért a világ színházfejlődését is figyelemmel kíséri;
- Buda és Pest egyesítésére, a város rendezése érdekében kifejtett erőfeszítéseire;
- hogy a testi nevelésről írt gondolatai, megállapításai és hazánk akkori testnevelésében, sportjában való részvétele nyomán lehet róla mondani: ő a testnevelés apostola, akinek köszönhetjük – csak kiragadva a sportok közül – az evezés szép sportját, az első csónakházat, amelynek Barabás Miklós által megörökített rajzát az előadáshoz kapcsolódó kiállításon láthatják;
- és ki ez az ember, aki így figyelmeztet bennünket hírlapi cikkeiben: *„Zsarnokaink a népszennvedélyekkel ügyesen kacérkodni tudó kortesvezérek”*.

Sok költői kérdést tettem fel, tisztelt hölgyeim, uraim? Mégis azzal folytatom, mert engem is mindig foglalkoztatott, mi ad erőt ennek a vagyonnal rendelkező, főúri családba született embernek, hogy a magyar nemzet léteért aggodásában **A Kelet Népe** című munkájában az addigi reformlépések megóvása miatt határozottan lépjen fel az ellenzéki cikkek ellen?

Egy szóval válaszolható meg a legszebben és legegyszerűbben, most, hogy végignéztünk életének fontos évtizedein: **A HAZASZERETET**.

Ezt a mély, és a főúri családban elültetett hazaszeretetet és tenni akarást és képességet ismerte fel az ellenzék vezére, Kossuth Lajos akkor, amikor 1840. november 19-én, a megyegyűlésen a következőket nyilatkozta: *„nagyobb magyart nemzetem évkönyvében nem ismerem”* és engedjék meg nekem, hogy újra együtt éljem át Önökkel a **„Felelet gróf Széchenyi Istvánnak Kossuth Lajostól”** erre vonatkozó minden szavát:

„E honszeretet azonban gróf Széchenyinél henye sopánkodásban nem párolgott el. Ujjait a kornak üterére tevő és megértette liktetéseit. És ezért, egyenesen ezért tartom én Őt

legnagyobb magyarnak. Gróf Széchenyit a kor szükségeinek hatalma alkalmas percben ragadta meg, Ő korának nyelvéné lőn, Ő a nemzet jobbjai gondolatának szavakat adott. És hatásának titka itt fekszik.”

És most, tisztelt hölgyeim, uraim, eljutottunk Széchenyi István életművének, aktivitásának csak érintőleges áttekintése nyomán élete talán legbonyolultabb szakaszához, amit röviden érinthetek csak. Az előbb idéztem Kossuth Lajost, az ellenzék vezérét, aki ezzel a jelzővel illette Széchenyi Istvánt: **a legnagyobb magyar**. Milyen szép és méltó!

Széchenyinek az ellenzékéről az volt a véleménye, hogy *„a gyűlékony matériát tűzbe viszik és nem kevesebbet kockáztatnak, mint hogy „Magyarország tökéletes felbomlása felé halad.”* (Napló, 1848. március 15.). Ugyanez a Széchenyi István 1848. március 15-én karöltve haladt Bécsbe a független minisztériumot követelő feliratot vinni. Folytatom az előbbi idézetet: *„Mit lehet tenni? Kossuthot és Batthyányt támogatni kell. El kell némulnia minden gyűlöletnek, ellenszenvnek, egyéni ambitionak.”*

Tisztelt hölgyeim, uraim!

Ez az a magatartás, ami szerintem Széchenyi lelki erősségére a legjobban rámutat, hogy képes volt szembenézni önmagával. Ezt tartom én államférfiúi magatartásnak.

Tisztelt emlékező honfitársaim!

Egy ilyen ünnepi megemlékezésen csak érinteni tudjuk az életművet, de érintéséből is erőt kaphatunk. Adósa vagyunk Széchenyi Istvánnak. Adósa, mert nem ismerjük őt eléggé, bár voltak évek a közelmúltban is, amikor bátran fordultak hozzá, annyira bátran, hogy még egy tervet is elneveztek róla, és az országot járva sokszor szembe találjuk magunkat a Széchenyi Terv szép nyomaival. Az itt kísérő kiállítással a **Széchenyi Tervet** is elhoztam közénk, méltó arra, hogy a Széchenyi-könyvek között világitson nekünk.

Az előbbi percekben azt is szerettem volna cáfolni, amit néha Széchenyi rovására mondanak, hogy talán túl lojális volt, ennek ellentmond a cenzúra által leállított nyomtatása a **Stadium**, a **Buda-pesti por és sár**, és a **Hunnia** elkobzása.

Az előbb azt mondtam, adósa vagyunk, mi, a haza Széchenyi Istvánnak. Ennek ellenére ezt a főurat, aki önzetlenül szolgálta hazáját, akit Metternich is elismert, akárcsak az ellenzék és annak vezére, Kossuth Lajos, az utókor 2294 könyv, tanulmány megjelentetésével és 57 szépirodalmi művel becsülte meg. Adósságunkat művei, gondolatai, élete még jobb megismerésével, Naplója, levelei teljes lefordításával csökkenthetjük, csökkentheti a haza.

Tisztelt hölgyeim, uraim!

Széchenyi előbb jellemzett életművének, hatásának köszönhető két fia tevékenysége is, hiszen méltón képviselték a nagyapai, apai örökséget. Béla fia országgyűlési képviselőként, világutazóként volt a köz számára hasznot hajtó, Ödön fia többek között a tűzoltás terén nyújtott tevékenységével vált igencsak ismertté, neki köszönhetjük a Budavári siklót, és ő volt az, aki az európai vízi utak érdekében kifejtett expedíciójáért – ami külön előadást érdemlő – francia becsületrendet kapott.

Remélem, nem veszi tőlem zokon Széchenyi Zsigmond felesége, ha kitérek az unokaöccs Zsigmondra, aki utazóként, vadászati szakíróként is ismert, és akinek vadász és gyűjtő útjai eredményeként járult hozzá őse, Széchenyi Ferenc által alapított Nemzeti Múzeum gyűjteményének gyarapításához.

Tehát mi lehet az üzenete a hazáját szerető, közgondolkodású, bölcs, szorgalmas, alkotó szenvedéllyel megáldott, fáradhatatlan, állhatatos, hűséges és gyakorlatias Széchenyi Istvánnak, a legnagyobb magyarnak?

HASZNÁLNI, HASZNÁLNI, JÓT CSELEKEDNI!

Ezt szerintem legszebben Virág Benedek fogalmazta meg:

„Jó hazafinak lenni nehéz, de nem lehetetlen.”

Ennek az idézetnek történetével szeretném meghálálni türelmüket, hiszen magát az idézetet is Széchenyinek köszönhetjük, őt is megragadta ennek a néhány szóba tömörített igazságnak ereje, annyira megragadta, hogy a **Kelet Népe** „jelszavául” (ahogy ő írta) is választotta.

Élt Angliában a XIX. század első felében egy gazdasági diplomata, utazó, John Bowring, aki szerteágazó gazdasági és diplomáciai érdekltsége és kapcsolatrendszere mellett azzal a különlegességgel is bírt, hogy rendkívüli módon érdeklődött a magyar nyelv és költészet iránt. Írt is egy könyvet, **A Magyarok Költészete** címmel (**Poetry of the Magyars**). Bowring minden magyartól, akivel találkozott, emlékkönyvébe beírást kért. Így tett Széchenyivel is az 1830-as években, aki végiglapozva a könyvecskét, szomorúan látta: „*csak latin sentenciákat tapasztalok e magyarságnak szentelt emléktárában*”, amikor az utolsó oldalon rálelt erre az idézetre.

Kedves honfitársaim!

Ezekkel az elmúlt percekkel képzeletbeli Lánchidat szerettem volna kiépíteni Széchenyiek és Önök között, előttük tisztelegve, hogy ezen a képzeletbeli Lánchídon áthaladva igyekezzünk minél jobban megismerni Széchenyi Ferenc, István és fiai életét, életművét, és jó példájukból kiindulva a mi szűkebb és tágabb környezetünkben jobb döntéseket hozni, segíteni a jobb döntések meghozatalát.

Már csak egy idézettel szeretnék búcsúzni Önöktől, 94 évet megélt Dédanyámtól kaptam a következő figyelmeztetést: „*Csak akkor szólj, ha az szebb, mint a csend.*”
Remélem, ez a néhány perc megfelelt ennek az intelemnek.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket.